

Ministerstvo školství a národní osvěty odměňuje, jak známo, rok co rok k 28. říjnu pět děl literárních, nejlepších prý z celé roční tvorby, a to tři díla krásné prózy, knihu veršů a knihu essayistickou nebo kritickou nebo estetickou, cenami pětitisícovými, jako k 7. březnu odměňuje stejným obnosem tuším tři nejlepší hry provozované v předešlém období na jevištích československých.

Podmínky, na jaké jest vázáno udělení těchto cen, byly nyní stanoveny zvláštním statutem, vypracovaným v kancelářích ministerstva národní osvěty a uveřejněným v Úředním listě 23. října.

Tento statut jest nyní předmětem diskusí spolkových i novinových a různým způsobem posuzován. V. Dyk odsoudil jej na příklad příkře v posledním Lumiru: „Považuji za svou povinnost odsouditi nešťastný elaborát ministerstva školství a osvěty a dovolávati se jeho nápravy.“

V čem je kámen úrazu p. Dykovi a jiným?

Nejprve ve větě druhého paragrafu, kde se určuje, že „se může ceny dostat jen občanu Československé republiky za knihu vyšlou na tomto státním území, a nesmí při jejím udělení rozhodovati ani zřetel osobní, ani sociální, ani národnostní, nýbrž výhradně věcné zření ke skutečné literární hodnotě obsahu“.

Z tohoto odstavce se usoudilo, že cenu mohl by po případě obdržeti i Němec nebo Maďar nebo jiný příslušník některé národnosti menšiny za knihu sepsanou ve své mateřštině — tedy němčině nebo maďarštině —, jen když by byla vydána na území republiky. A ihned vyslovují se obavy, že snad Němci nebo Maďaři budou se domáhati podle politického klíče poměrného zastoupení mezi laureáty státními a budou žádati buď jednu cenu ročně nebo jednu cenu ob rok pro své příslušníky národnosti...

Soudím sice, že tento poplach je zbytečný a hodně uměle vyvolaný, poněvadž ani Němci ani Maďaři nejsou mezi vládními stranami naší republiky, nýbrž v opozici, i byly by hlasy jejich zamítnuty..., ale přesto: theoreticky zdvihá zde zase hlavu stará a zásadní bolest naší republiky, kolem níž většina lidí z opatrnosti chodí jako kočka kolem horké kaše: *otázka menšinová*. Těm, kdož jí nechtějí pohleděti mužně do tváře a řešiti ji čestně právem a spravedlností, může býti i tato epizoda připomínkou, že se nedá odstraniti nijakou pštroší politikou a že dříve nebo později si řešení vynutí.

Pan V. Dyk píše, že „nikde na světě není státu, který by *státní ceny* uděloval dílu nesepsanému *státním jazykem*“. Ale myslím, že se p. V. Dyk mýlí. Pokud vím, uděloval takové ceny v 19. století na příklad *dánský stát* spisovatelům menšinovým, t. j. německým, v době, kdy k němu náležely Šlesvik a Holštín, území jazykem a národností německá. Friedrich Hebbel, autor německých dramát *Judity* a *Genovefy*, byl státním stipendistou dánským a ze státních peněz dánských žil dlouho ve Francii a v Itálii. Dánsko bylo stát malý a ne právě bohatý, a přece cítilo a plnilo tuto kulturní povinnost ke své jinonárodní menšině. A není to případ jediný; pokud vím, byl dánskými státními penězi podporován v 18. století i německý básník Klopstock.

Myslím, že nám může býti dobrým příkladem tato země neveliká rozsahem, ale ve věcech kulturních neposlední i mezi státy a zeměmi mnohem rozlehlejšími.

Nevím, proč by neměl příslušník národnosti menšiny, jen je-li básnický a umělecký nebo vědecký nadán, práva na státní podporu, když přece jeho soukmenovci musí platiti daně, sloužiti ve vojsku a plniti všechny ostatní povinnosti k státu? Jen slepá nespravedlnost může zodpověděti této otázky záporně.

Všecko, co máme právo žádati od něho, jest jen, aby i on plnil své povinnosti ke státu, aby stál na právní a mravní půdě naší republiky, aby *smyšleni jeho a duch* projevující se v jeho tvorbě nebyly v rozporu s duchem a posláním našeho státu. Rozumí se, že nemohl by dostati státní podpory nebo ceny spisovatel iredentista, který touží po odtržení a vykrojení německého území z těla naší republiky, který nás malodušně a nepravdivě pomlouvá jako Šumavan p. Watzlik, i kdyby měl stokrát víc umělecké hodnoty, než kolik jí má nebo lépe — nemá. Ale nevím, proč by nemohl býti českým státním stipendistou nebo laureátem duch tak uslechtilý, tak proniklý nečistším lidstvím, tak prostouplý láskou k Bohu i láskou k bližnímu, jako je Rainer Maria Rilke, nebo duch odosobený do takové čistoty a do takového žaru velikého odevzdání, jako je Franz Werfel?

Ale jedno jest nutné. Aby těmto menšinovým příslušníkům byly vypsány ceny nebo stipendia *zvláštní*, mimo rámec českých státních cen, aby nesoupeřili a nesoutěžili svými díly s autory našimi. A to z důvodů *věcných, estetických*. Každé vynikající dílo básnické jest něco jedinečného, nesouměřitelné vlastně a nesrovnatelné s dílem jiným. A ta nesouměřitelnost stává se přímo naprostou, když jde o díla dvojího výrazu, vytvářená z různé duše hromadné, z různé duše národní, snad i z různé rasy dvojím různým médiem jazykovým. Jazyk není pouhá forma, pouhé více méně náhodné roucho básnického díla! Jazyk je naopak jeho vnitřní osud, medium, z něhož a v němž žije, jímž je prostouplé jako tělo lidské svou krví nebo svým nervovým fluidem; a jest jím určováno jako tělo jimi...

Spravedlivé řešení této otázky bylo by tedy takové: zříditi jednu státní cenu ob rok vypisovanou pro Němce, kteří se narodili v republice a jsou jejími občany, cenu, o níž by se *musil ten který literát ucházeti* — neboť tím by projevil, že zná a uznává její mravně právní podmínky! — a o níž by rozhodovali němečtí literární odborníci. My bychom si vyhradili jen kontrolu ve směru záporném: zjistiti, není-li takový navržený kandidát naším odbojníkem a rozkolníkem, není-li v rozporu s naším vnitřním stylem mravním, s naší mentalitou, s naším způsobem nazírání na stát československý. Dost. Na to, aby kniha jeho vyšla na území republiky, bych váhu nekladl. Ať si vyjde třeba v říši německé, jen když se mravně a právně hlásí k nám. To je mně rozhodné. —

Druhý bod úrazu pro p. Dyka i jiné jest ustanovení statutu, že tomu kterému autorovi může se v životě dostat i témže oboru ceny jen třikrát, na příklad muž, který píše jen krásnou prózu, může býti třikrát za život státním laureátem, ne již po čtvrté, byť napsal román veliký a významný jako Čimboraso. To se zdá p. Dykovi absurdním. Tím prý by vlastně byla trestána nadměrná plodnost výtečných děl, byl by ztrpčován prý život gigantům, tvořícím neustále od mládí až do nejpozdějšího stáří samá arcidíla. A proč to pošetilé ustanovení? Pan Dyk míní, že je to oběť časovému bůžku nivelisace, „neuznávající, že by kdo směl býti o hlavu větší“.

Myslím, že ten, kdo vložil toto ustanovení do statutu, nebyl hlupák; myslím i víc: že znal velmi dobře jistou stinnou stránku české povahy, již chtěl čeliti;

200 myslím i, že ustanovení to jest ve své zásadě správné a mělo by se jen lépe formulovati.

My Češi jsme podivný národ. Prostý vši kritičností, vši spravedlností. Když zatracujeme někoho, tož navždy a do nejhlubších pekel. A přejeme-li někomu, tož zase: Olymp je pak pro něj příliš nízký a všecko, co činí, jest ohromné, úžasné, bezmezné. Když letitější již Vrchlický jako předseda IV. třídy Akademie dával si odhlasovati a vyplatiti skoro rok co rok hlavní, tisícizlatkovou cenu a kosti nechával ostatním, reptal proti tomu kdekdo, starý mladý, směrový stoupenec jeho i odpůrce, reptal i osobní přítel jeho Bráf (viz zmínku o tom v jeho Pamětech): vědělo se velmi dobře, že to nejsou arcidíla, jež jsou takto odměňována, a že mladší — Sova, Machar, Březina — píší díla namnoze jadrnější, hlubší, důsažnější, zralější.

A nyní přichází V. Dyk a chtěl by ohřívát tuto pověru o geniovi tvořícím nepřetržitě, třebaš pět nebo šest desetiletí, arcidíla a arcidíla a zase arcidíla, vršícím Ossu na Pelion a Pelion na Olymp! Dnes víme určitě, že V. Hugo netvořil samá arcidíla, nýbrž také díla velmi prostřední, třebaš někteří vrstevníci jeho, takový Gautier nebo Menděs nebo Paul de St. Victor, vykřikovali jeho každou kaňku za novou hvězdu na literární obloze. Dnes se dostavuje Nemesis ve formě moderní kritiky. Přichází takový bystrý a jemně analyzující Daudet — notabene: nijaký anarchista nebo komunista, nýbrž nacionalista a tradičník — a ukáže v něm klidně na všecko dutou prázdnotu a pokrytecké komediantství a napoví bez ostychu, že svou slávu z valné části uloupil. Napíše zcela klidně: „Jeho dílo dává nesmírnou rozkoš uchu, menší rozkoš rozumové citivosti, *duchu neustálé zklamání*.“ A žádá rozhodně, aby jeho „hlučná, nadutá sláva byla zrevidována“; v tom prý se projeví nejlépe moudrost národní a ušetří se snad zbytečných krisí... A kritik takové myšlenkové síly, veliký klasický spisovatel moderní Francie, Maurras — také tradičník a také nacionalista — podpisuje úplně soud Daudetův. Blahopřeje mládeži, že „se dovedla osvoboditi od pověry *victorhugovské*“ a sledovat všechny jeho básnické hříchy právě jako Daudet v „tajné a hluboké neupřímnosti, v opravdovém pokrytectví ducha“. Tak soudí dnes jeden z nejbohatších a nejsilnějších duchů Francie. A přece kdyby byli kritikové vrstevníci V. Huga rozdávali státní ceny, byli by mu dali jistě za každou knihu, i za knihy jeho pozdního stáří — a právě za ty! — nejvyšší státní ceny. Taková jest síla hypnosy a sugesce v literatuře... A p. Dyk chtěl by její vládu nad námi ještě utužiti...

Jsmo podivný národ, napsal jsem před chvílí. Buď zatracujeme do nejhlubšího horoucího pekla nebo vynášíme na Olymp. Jako všem nesvobodným schází nám sebevláda. Neznáme první kritické zásady, že pravda je v odstínu. Osvědčilo se to zvláště markantně na K. M. Čapkovi-Chodovi. Před Kašparem Lénem zacházela kritika s jeho knihami jako s trusem a smetím. Cítil jsem to jako krivdu a ve své recenzi Kašpara Léna nadsadil jsem pochvalný tón. A nyní se osud p. Čapkův obrátil důkladně. „Dovolil jste ho chválit,“ řekl mně jednou charakteristicky jeho známý. Jak se šlo dříve do bezmezi nalevo, šlo se nyní a jde se nyní do bezmezi napravo. Smečka pouličních literárních kamelotů v čele s Arnem Novákem běží za každou jeho novou knihou a může se urvat vykřikováním její geniality, hloubky, plastiky, intuice... nevím čeho všeho. Tváře má červené, hrdo ochraptělé, s čela tekou jí potůčky potu... A přece: jak jsou jasné, *musl* býti jasné vzdělanému kritikovi meze, nedostatky, misty i manýrovaná prázdnota K. M. Čapka-Choda!

201 A jaká veliká jsou nebezpečí v jeho fantastickém naturalismu, kterému uniká všecko, co není terre à terre, a který dovede se tak často zaběhnouti do slepých uliček zcela barokních marot, zplaněti v prázdných manýrovaných úponkách a šnerklích. Marně upozorňuje občas na jeho uměleckou pochybnost a spornost přímý a soudný Jindřich Vodák! Literární móda je hluchá, nepřístupná literární myšlenka a literárnímu soudu. Musí se vyzužit a vyběsnit. Je to jako epidemie a přejde to jako epidemie; a ti, kdož jsou ji dnes postiženi, budou jednou zapíratí, že jí trpěli...

Nuže, náš K. M. Čapek-Chod a několik jeho ctitelů tohoto zrna jest jistě převědčeno, že *každá* jeho kniha si zaslouží velké státní ceny. Appetit, jak známo, se dostavuje s jídlem.

Soudím tedy, že omezení toho druhu a způsobu, jak je uvádí statut, jest zcela účelné, aspoň u nás a v době dnešních různých nakažlivin hromadných. Nedávná nesvoboda naše vězí nám ještě příliš hluboko v krvi i v duchu: odtud ten úpadek soudnosti, odtud úspěchy demagogie i ve věcech literárních a odborných, odtud spoutanost ducha, odtud nedostatek srdce a taktu. Aby nás, ubohou smrtelnou havěť, naši nesmrtelní Olympané — ať skuteční, ať domnělí — nesnědli již za živa, jest opravdu potřeba takovéhoho pojistného ventilu slušnosti a zdravého rozumu. — —

Tolik o statutu státních cen.

Jinak není možno přejiti mlčením, že rozhodnutí letošní poroty, udělující ceny Anně Marii Tilschové, Janu Vrbovi, Rudolfu Těsnohlídkovi za krásnou prózu, Otokaru Fischerovi za verše, Otakaru Šimkovi za literární historii, vyvolalo trapné rozčarování a kritické odmítnutí venkoncem oprávněné. Až snad na jednu výjimku jest nutno připojiti ke každému jinému otazník a někde ne jeden, nýbrž hned několik. Na škandál hraničí, když se dostává velké státní ceny Janu Vrbovi, spisovateli venkoncem prostřednímu, rázem ducha přímo okresnímu, který nejenže v ničem nepřechází vývoj, nýbrž pozdíl se za ním přímo o dvacet třicet let. Je snesitelný ještě, zahledí-li se s láskou a oddaností drobnohlednou do přírody — ačkoliv nedosahuje tu Turgeněvových Lovecových zápisků, ba ani ne Herbenova Hostišova —, ale přímo staré haraburdí jsou jeho romány bez koncepcie i bez stylu, nenové a konvenční v kresbě figur jako v tektonice dějové, sám kýč a sama šablona; prostřednost ve všem všudy. Výše stojí Těsnohlídek, ale i jemu, jak ukáží snad jinde, schází mnoho k dobrému prozatéroví. A Šimek? Prohlásil sám v správném pochopení v úvodu ke svým Dějinám francouzské literatury, že nejde o dílo původní, nýbrž o kompilaci. A tou jest také vpravdě jeho kniha; kompilace, většinou obratná a rozumná, ale nic původního a tvůrčího ani v pojetí ani v metodě, a nic nového podle toho ve výsledcích.

V rozhodnutí poroty jsou příliš patrné osobní a někdy velmi pochybné záliby Arne Novákovy a jeho osobní přátelské styky. Pro jednu budiž! Ale pro přístě musíme se ohraditi proti tomu, aby porota v letošním svém složení byla institucí stálou, aby tři muži — jen proto, že jsou universitními profesory dějin české literatury — rozhodovali snad dlouhou řadu let o živoucí tvorbě básnické. Vědomosti literárně historické nezaručují nikterak ještě smysl a vnímavost pro nové, rodící se útvary básnické a sdostatek kritického rozhledu po dnešní světové i domácí situaci moderní tvorby. Naopak, v řadě případů mohou býti klapkami na očích, mohou

202 vytvářeti předsudky, které brání správně viděti; mohou kaliti nesprávnými obdoby nebo upřílišeným kultem minulosti smysl přítomnostný a vývojný. Proto pozor, aby nevznikly zde škody, kterých by třeba nezahojila dlouhá léta!

Ještě státní ceny literární

Můj poslední feuilleton v Českém slově dal p. Hýskovi podnět k obraně poroty i k útokům na mne. Prý jsem nezasáhl do sporu pro věc, nýbrž abych mohl osobně útočiti na pp. Čapka-Choda a Nováka. Lituji p. Hýska, necítí-li zásadního a přímo národního dosahu mého protestu proti přeceňování Čapkovu; lituji ho právě jako literárního kritika. Mně osobně jsou pp. Čapek a Novák úplně lhostejní; jsou mně předmět studia a poznání jako kdokoli jiný. Ale ovšem: kritisovati a nedotknouti se osob, toho nedovedu; a nedovede toho nikdo, jako nikdo nedovede choditi po zemi a nedotknouti se půdy.

Prý jsem mohl, kdybych byl chodil do schůzí při ministerstvu národní osvěty, uplatniti v nich svůj soud. Pan Hýsek chce patrně místo věcné diskuse skandalizovati osobně. Odpovídám tedy: *Chodil* jsem do sboru poradního za předsednictví dra Herbena, jindy za předsednictví ministra Habrmana, pokud mně to dovolovalo zdraví a pokud jsem byl zván. Ví-li p. Hýsek o automobilu ministerském, mohl by i vědět, že byl jsem tehdy, kdy mne v něm navštívil p. Kříčka, tak churavý, že jsem při nejlepší vůli nemohl s ním jeti; snad p. Kříčka sám to p. Hýskovi dosvědčí, a ne-li on, tedy lékař. Ostatně byl tehdy za mne jmenován náhradník, takže jsem se nemusil dál o věc starat; tím více, že mě nikdo do příští schůze již nepozval. Pan Hýsek tvrdí, že se porota nevyhýbá zodpovědnosti za svůj výrok. Tím lépe. Jiná otázka jest však, zda ji před povoláními soudci opravdu unese. Nejsem sám, kdo tvrdí, že rozhodnutí poroty bylo více než sporné: bylo s vážné strany napsáno, že je přímo *nezodpovědné*. Co jsem napsal já v Českém slově, bylo šetrnější, než si porota zasloužila.

Čímž končím osobní diskusi s p. Hýskem, abych promluvil zásadní slovo o instituci cen a porot literárních.

Pokládám je za věc hodnoty velmi pochybné a přímo mluveno: za pravidelně neužitečné, často škodlivé.

Co by na mně bylo, odstranil bych je všechny a nahradil je *ročními rentami*, které by se vyplácely několika mladým talentovaným lidem, již podali ukázky své síly a tvořivosti umělecké; řekněme desíti mužům mezi 30 až 50, po případě 60, v té době životní, kdy tvořivost se vrcholí a kdy je každého zmrhaného dne škoda. Návrh, který jsem učinil svého času již v Tribuně. Ale ovšem: všecko, co by takoví státní stipendisté napsali, připadlo by samo sebou státu. Stát by vytiskl ty knížky ve své tiskárně a prodával je za výrobní cenu lidem, kterým by dělaly potěšení, poněvadž by byly jednak radostné, jednak laciné. Radostné proto, že každý mladý nadaný člověk, zabezpečí-li ho hmotně a může-li pracovati na tom, k čemu má vloh a co ho těší, tvoří věci radostné; jsem si jist, že by se taktó ucpal více než všim jiným pramen zoufalství, nudy, rozmrzelosti, který se vlévá tak často nyní do literatury...

Svolat jednou do roka několik učených a diplomovaných pánů, aby vybrali

203 z roční produkce básnické čtyři — právě čtyři: ani víc, ani míň! — nejlepší díla, položit na každé z nich pět tisícovek a dopouštět, aby nakladatel těch knížek si tiskl na pásky nebo do insertů tučnými typy „Odměněno velkou cenou literární za rok ten nebo onen“... odpusťte, ale jemnější svědomí budoucnosti bude hleděti jednou na takovou péči o literaturu jako na cosi velmi hrubého, na něco, co se blíží po případě mravnímu humbuku a co může po případě svou sugesci i ohlupovati. Zdaž se tu nevytrubuje do uší dobrých a bezelstných: Zde padna, klaněti se budeš? Zde obdivovati se budeš bez každé bázně a pochyby, neboť naše slavná vrchnost dala na to pečeti!...

Takováto starost o literaturu zdá se mně ve své sumárnosti příliš pohodlná a povrchní a podle toho i po případě škodlivá.

Neboť neklammež se: *která* jsou ta nejlepší díla z celoroční produkce, v tom se může velmi snadno zmýlití i porota velmi soudná, velmi vzdělaná, velmi nestranná, porota vylučující zřetele osobní, jak jen může, porota velmi poučená rozhledem co nejširším.

Vrcholky mají totiž jednu čertovsky nepřijemnou vlastnost. Poznávají se až z většího odstupu. Až když uplynou jedno, dvě, tři, čtyři možná i více desetiletí; možná — a to bývají někdy ty největší —, až když uplyne půl století nebo celé století...

Dostal by výroční cenu státní, kdyby byla bývala zřizena, Máchův Máj? Nebeského Protichůdci? Havlíčkův Křest sv. Vladimíra? Nerudovo Hřbitovní kvítí? Macharův Confitoor? Sovovy Vybouřené smutky? Březinovy Tajemné dálky?

Tedy: předčasná starost o vrcholky básnické může se velmi lehce zvrhnouti v něco dosti pošetilého a hodně ošidného.

Dnešní praxe výročních cen státních a porot působí na mne asi takovým dojmem, jako by někdo v určitý den, jednou do roka, měřil s nesmírně důležitou tvář a s peršpektivem v ruce stromy co do jejich výšky a na ten, který se mu *zdá* nejvyšší, zavěsil pak pozlacenou stuhu; ale jinak nijak se nestaral o to, jsou-li všechny zdravé stromy ve štěpnici nebo v sadě náležitě okopány, pomrveny, jsou-li na nich housenky na jaře sesbírány, jsou-li v čas sucha zalévány.

Nepodobá se tato praxe poněkud tomu, čemu se říká: sedlati koně od ocasu?...

Ale co máme měrou mnohem větší ve své moci, jest *celkový* zdar literatury, *dobrá úroveň její a dobrý průměr*. Vybrati deset talentovaných mladých mužů, kterým by se dostalo státní renty roční, deset třicetiletých básníků nebo beletristů, kteří slibují pro budoucnost dobré umění a dobrou žeň, jest sice úkol dosti nesusnadný a obtížný, ale přece snazší než vybrati z roční produkce čtyři vrcholy. Neboť v prvním případě jest možná oprava a náprava, v druhém nikoliv. Objevilo-li by se totiž, že se porota zmýlila, že takový vyvolenec se neosvědčuje, že neplní, co ať právem, ať neprávem sliboval, byl by roční renty zbaven a na jeho místo byl by povolán někdo jiný.

Budeme-li míti vysoký průměr byť bez vrcholků zvláště přečnívajících a patrných, jest to vždycky lépe, než budeme-li míti průměr nízký a z něho bude-li se tyčít sebevíce vrcholků; neboť takové vrcholky nejsou pak nic jiného než krtčiny na louce nebo mraveniště na pokraji lesa...